

Образование, култура, религия
Education, Culture, Religion

НАПРАЗНИ ИЛИ НЕНАПРАЗНИ СА УСИЛИЯТА НА ЛЮБОВТА? ПРЕПОДАВАНЕ НА ШЕКСПИР ПОСРЕДСТВОМ ТЕАТЪР В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Георги Няголов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. През последните тридесет години преподаването на Шекспир посредством театър се установява като полезен дидактически подход по целия свят. Досега той не се използва систематично в Софийския университет. За да се запълни тази празнина катедрата по англицистика и американистика проведе експериментален проект с цел да се провери ефективността на най-съвременните методологии, установяване на интердисциплинарно сътрудничество, както и да се изследва потенциалът на всички тези средства за повишаване на качеството на обучението, което получават студентите. Конкретната цел на проекта е поставянето на аматьорски спектакъл по пиесата „Напразни усилия на любовта“, като студентите бъдат въвлечени колкото е възможно във всички творчески процеси, свързани с реализирането на продукцията: адаптиране на текста, създаване на декора, костюмите, реквизита, специалните ефекти, режисурата на постановката и др. Настоящата статия представя резултатите от работата по проекта и ги разисква в контекста на така наречената криза в хуманитаристиката (поне такава, каквато я познаваме в Софийския университет) и необходимите промени в образователната парадигма: от пасивно към активно обучение с по-голям акцент върху развиване на творчески умения, основателно самочувствие и социалната интелигентност – едновременно с преподаването на съдържание.

Keywords: teaching Shakespeare through performance, active learning, changing educational paradigms

What is the end of study?¹⁾

През последното десетилетие в България наблюдаваме бавен, но устойчив спад в интереса на студентите към хуманитарните науки²⁾. Естествено причините за това могат да се търсят в различни политически, икономически и културни явления, но основната теза на настоящия текст е, че не би било справедливо преподавателите и администраторите на образованието да правят това, преди да са потърсили начин ефективно да се справят с един фундаментален проблем, който стои в основата на настоящите образователни практики. Преподаването на хуманитарните науки в България все още до голяма степен разчита на запаметяване на съдържание, въз-

произвеждане на чуждо аналитично мислене и предположения относно очакванията на преподавателя. Образователните занятия често имат за цел единствено да развиват академични умения, които трудно могат да се свържат с живота извън образователните институции. Едновременно с това младите хора в днешно време имат почти непрекъснат достъп до огромен обем информация и интуитивно разбират нейния споделен и динамичен характер. Затова те са напълно наясно, че запаметяването и възпроизвеждането на вече съществуващи данни едва ли ще им донесе предимство при конкуренцията на постоянно променящия конюнктурата си пазар на труда. Те са наясно и с това, че в днешно време работодателите все повече ценят така наречените „преносими“ умения (transferable skills): творчески подход, иновативност, находчивост, предприемчивост, лидерство, социална компетентност, възможност за работа в екип, основателна самоувереност. Развиването на тези умения обаче към момента остава извън обхвата на повечето образователни програми.

Разбира се, описаното разминаване между това, което предлагат образователните институции, и това, от което имат нужда студентите, не обхваща само областта на хуманитарните науки, не обхваща дори единствено образователната система в България. В своята изключително популярна книга „Създадено от умовете ни: как да се учим на творчество“ (Out of Our Minds: Learning to Be Creative), а по-късно и във вдъхновяващата си лекция пред Кралската академия по изкуствата (RSA), рицарят на образователните реформи Кен Робинсън отчита всички споменати проблеми в глобален мащаб и призовава към фундаментални промени в образователните парадигми. За да бъдем в състояние да отговорим на нуждите на новото време, препоръчва той, трябва да заменим пасивното обучение с активно – основаващо се на действителен житейски опит; йерархичните, линейни структури на лекционни и семинарни курсове трябва да се преосмислят и да се разнообразят с неийерархични и по-гъвкави лабораторни модели; занятията, ориентирани изцяло към съществуващо съдържание, трябва да се разнообразят с такива, ориентирани към проекти за създаване на съдържание и развиване на конкретни умения, които могат да бъдат пренесени в други области на професионалното и житейското израстване на студентите; традиционните форми на индивидуално обучение и оценяване трябва да се разнообразят с приобщаващи форми за екипно достигане до познание; принципите на уеднаквяване и стандартизация в аудиториите трябва да се разнообразят с възможности за развиване на алтернативно и творческо мислене³⁾.

Поставена така в този по-широк контекст, настоящата статия има две основни цели – да разкаже за практическата реализация на един експериментален, образователен проект, проведен в Катедрата по англицистика и американистика на Софийския университет през периода март-ноември 2011 г., и заедно с това да обърне внимание на ползите от използвания методологически подход за „активизиране“ на обучението, включване в педагогическите практики на елементи, развиващи творческия потенциал на обучаемите, изграждане на основателно самочувствие, социална интелигентност, както и други преносими умения.

The play's the thing!⁴⁾

Пряката задача на проведения експеримент беше да се реализира пилотен курс за преподаване на Шекспировото творчество посредством театър, като се приложат на практика най-новите съществуващи методики за това и се помисли как би могло те да бъдат адаптирани към академичната ситуация в България. Понеже търсехме оптимална формула за повишаване на качеството и увеличаване на ефекта от образованието, избрахме да работим върху *Love's Labour's Lost* („Напразни усилия на любовта“) – едва ли има друга Шекспирова пиеса, която да се занимава толкова отблизо с въпросите на ученето. Тъй както драматичните характеристики разбират, че е трудно да се учи нещо, което не обичаш, решихме да повишим мотивацията на студентите, като ги поставим в центъра на образователния процес. В това се състои и основната иновация на проекта – всички творчески процеси в хода на работата бяха извършени от студентите като екип: те анализираха оригиналния Шекспиров език, изследваха контекста на пиесата, информирано адаптираха текста, измислиха концепция на представлението, експериментираха с различни сценични решения, създадоха декора, костюмите, реквизита, специалните ефекти и т. н. Ролята на преподавателя беше по-скоро на експертен сътрудник, модератор и организатор във всички тези фази на продукцията.

Тъй като пилотният проект беше концептуализиран като независим и извънучебен, в него на доброволен принцип можеха да участват студенти от I до IV курс на бакалавърската програма по англицистика и американистика, поканени бяха и студентите актьори от Университетската театрална лаборатория „@лма @лтер“. Желаящите да се включат трябваше да засвидетелстват мотивацията си, като се явят на специално организиран кастинг и прочетат изразително една реплика от пиесата. Така се стигна до набирането на дванадесет участници: три момчета и девет момичета. Пиесата обаче има дванадесет мъжки и пет женски роли, така че веднага се появиха идеи (съвсем в традициите на Шекспировия театър) момчетата да играят мъжки характери, а момчетата – женски характери.

След като премахнахме всички йерархии помежду си и постигнахме споразумение относно това, какъв да бъде общият план на сътрудничеството ни по време на летния семестър (март–юни 2011 г.), планирахме тринадесет ежеседмични лабораторни занятия. Първите две имаха за цел да въведат студентите в историята на елизабетинския период. По време на първото изгледахме и обсъдихме във възможно най-приятелска и непринудена атмосфера – на чай с бисквити, документалния филм на Майкъл Ууд „В търсене на Шекспир“ (Michael Wood's *In Search of Shakespeare*). По време на второто занятие студентите представиха по една глава от книгата на Ендрю Гър „Шекспировата сцена 1574–1642 г.“ (Andrew Gurr's *The Shakespearean Stage 1574–1642*) изключително посредством визуални материали, които сами бяха намерили в интернет (Снимка 1). Тези две занятия бяха необходими, защото по-голямата част от участниците в проекта към този момент все още не бяха запознати с английската ренесансова литература. След

това студентите прочетоха пиесата, всеки според собствения си ритъм, и участваха в пет групови занятия, основна цел на които беше да се изследват задълбочено езикът, структурата и контекстът на произведението. Също така водиха бележки за впечатленията си от аналитичното четене, тъй като знаеха, че тези бележки представляват безценен източник на интересни идеи, които можеха да използват в следващата фаза на проекта. Осмото лабораторно занятие беше посветено на творческото, но информирано адаптиране на текста на пиесата за сценично представяне. То продължи доста по-дълго от останалите, но приключи с готов текст за продюкцията и доста конкретни сценични концепции. Всички те, заедно с много други идеи, бяха изпробвани по време на следващите пет лабораторни занятия или така наречените творчески репетиции. Умишлено отложихме разпределянето на ролите до този момент, защото решихме, че е по-добре да оставим героите на пиесата да намерят правилните актьори, които да ги играят, а не обратното. Затова през първите репетиции всеки от студентите експериментираше с различни персонажи.

За да оптимизираме сътрудничеството и комуникацията между участниците в проекта извън аудиторните занятия, включихме и дистанционни елементи към курса, като използвахме възможностите на платформата за дистанционно обучение Мудъл (Moodle) и социалната мрежа Фейсбук (Facebook). Също така организирахме групови посещения на театрални продукции, гледахме заедно филми и филмирани театрални продукции на Шекспирови пиеси и ги обсъждахме. По този начин достигнахме до няколко интересни идеи относно сценичното представяне на „Напразни усилия на любовта“. На първо място, разбира се, не без помощта на неотдавна излязлата книга на Александър Шурбанов „Шекспировата лиризирана драма“ (Alexander Shurbanov's *Shakespeare's Lyricized Drama*), стигнахме до извода, че пиесата, върху която работим, е тясно свързана с принципите на лирическата поезия. Потърсихме възможен паралел между употребата на лирическата поезия в елизабетинска Англия и визуалната естетика в културата на нашата епоха. За да изследваме тази връзка, решихме да „преведем“ образността на лирическите поеми, вплетени в текста на пиесата, на езика на визуалните метафори, които днес се използват в рекламната индустрия, киното и телевизията. С тази цел организирахме специална учебна разходка в парка, въоръжени с фотоапарати и мобилни телефони с камери (Снимка 2). Тази идея се разви в доста стимулиращ допълнителен проект, който нарекохме „Визуалната поезия на Шекспир“ (*Shakespeare's Visual*

Снимка 1

Снимка 2

Poetry). Резултатите от него бяха толкова интересни, че решихме да използваме събраните фотографии, за да създадем презентация в MS PowerPoint, която да се прожектира на сцената и да служи едновременно като декор и структура, към която да се придържат студентите актьори. След като изгледахме филмовата адаптация на „Напразни усилия на любовта“ като мюзикъл, режисирана от Кенет Брана през 2000 г., решихме и ние да включим музика към нашата продукция и подбрахме отделни песни и звуци.

По това време вече беше станало ясно, че само седем души – Николета Стойкова, Цветелина Дончева, Яна Натова, Евгения Стойкова, Райна Росенова, Девора Коцева и Кирил Ламбрев – ще имат възможност да участват в продукцията през есента (октомври-ноември 2011 г.). Затова се наложи да преосмислим изцяло концепцията си за представлението. В този момент се върнахме към дискусията за лирическата поезия и формата на английския сонет. Спомнихме си как цялата Шекспирова пиеса напомня структурата на сонетите на Филип Сидни (Philip Sidney). Как в сонетите възлюбената дама се идеализира от лирическият герой, така че образът ѝ израства отвъд размерите на човешкото всекидневие. В днешната култура този ефект често се свързва с киното и телевизията. Дали тогава би било възможно да заснемем на видео образите на френската принцеса, на Розалина, Мария и Катерина и същите момичета да играят ролите на Фердинанд, Бирон, Лонгвил и Дюмен на сцената? Защо не? Това би ни дало чудесна възможност да покажем на сцената саморефлексията на сонетната форма (Снимка 3). Заехме костюми от учебния гардероб на Националната академия за театрално и филмово изкуство (за което дължим специална благодарност на госпожа Кунка Андреева), помолихме Дилиана Павлова да ни вземе видеокамерата си и да ни помогне, осигурихме си достъп до Университетската ботаническа градина и прекарахме няколко изключително приятни часа (Снимка 4).

Снимка 3

Снимка 4

Независимо от това останаха девет роли и само трима души, между които можеха да бъдат разпределени. Така ни дойде следващата чудесна идея: дали би било възможно Фердинанд, Бирон, Лонгвил и Дюмен да са си измислили характерите Армадо, Комарчето, Олоферн и Натанаел, за да се забавляват след дългите часове, прекарани в изтощително обучение? Защо не? Това би ни дало чудесна възможност да подчертаем приликите между основните и комичните характери в пиесата, както и да покажем как на сцената функционира хумористичният подсюжет в английската ренесансова драма. Нарисувахме маски, които благо-

Снимка 5

Снимка 6

и с обучение по модерен джаз-балет, да прочете сцената и да предложи концептуална хореография. Въпреки че в крайна сметка заменихме хореографията с танц в свободен стил, стигнахме до доста важни идеи посредством изучаване на движенията (Снимка 6). Също така решихме да представим процесията на Хероите като колаж в Adobe Photoshop, в който по комичен начин са компилирани образите на студентите, елементи от антични статуи и холивудски актьори (Фигура 7).

Творческите репетиции приключиха в началото на юли, когато за първи път поставихме цялата адаптирана продукция на сцената на Университетския театър. След това участниците в проекта излязоха в лятна ваканция и всеки от тях получи копие от материала в MS PowerPoint, с включени всички фотографии, звуци и видеоклипове, за да може да учи и упражнява репликите си самостоятелно. Новата учебна година започна през октомври с повече или по-малко

Фигура 7

традиционни репетиции в театралната зала. Малко по малко студентите успяха да се освободят от тревогата да не си забравят текста. Точно тогава се случи истинското чудо – всички започнаха да експериментират с пространството, движението, телата си, с различни костюми, реквизити и проекцията на екрана. Това беше кулминацията на цялата работа, извършена до този момент – моментът, в който всеки един от нас изживяваше отново и отново насладата от Шекспировата комедия (Снимка 8).

Снимка 8

Нека си припомним тук идеята на Кен Робинсън за промени в образователните парадигми. Резултатите от работата по проекта недвусмислено показват, че премахването на установените йерархии в университетската аудитория и поставянето на студентите като група в центъра на процеса на обучение действително отключват мощни творчески енергии и действително стимулират съвместната работа. Насочването на вниманието на студентите към реален проект действително ги мотивира да извършват самостоятелни изследвания и да действат като активни производители на знание, а не като негови пасивни реципиенти. Също така е трудно да си представим по-активен и ефективен метод за изучаване на съдържание от това, един текст да се преживее до такава степен, че не само умът на обучаемия, но и цялото му тяло да реагира на него. Един от най-ясно запомнящите се моменти от работата ни възникна в ситуация, след като започнахме репетициите в театралната зала, когато трябваше да минем още веднъж през текста. Тъй като работата ни беше свързана единствено с коригиране на произношението, намерихме зала с маси и столове, седнахме и започнахме работа. Веднага щом студентите взеха да изговарят репликите си, спонтанно скочиха на крака и започнаха да се движат наоколо, сякаш бяха на сцената – за тях действие, движение, емоция и текст се бяха слели в едно неразделно цяло.

Друг важен аспект на активното обучение е, че развива определен вид умения, които могат да бъдат лесно пренесени и приложени както в професионалния, така и в личния живот на обучаемите. В тази връзка тук могат да се приложат три конкретни примера. Първо, в началото на проекта доста студенти се включиха с уговорката, че не искат да участват в театралната продукция накрая и да се появят на сцената. Много от тях устояха, но някои промениха решението си и както стана ясно по-късно, участието в успешното представяне на пиесата им е донесло повече самочувствие и кураж при следващи академични и житейски проекти. Второ, участието в един общ проект води до висока степен на сътрудничество и работа в екип. За пръв път студентите изиграха пиесата пред публика на генералната репе-

тиция, която беше отворена за зрители. Естествено нивото на стрес беше голямо. Стигнахме до мястото в четвърто действие, където всеки от благородниците излиза на сцената, прочита поемата си и се скрива, за да подслуша следващия. Тази сцена изобилства от реплики, адресирани към публиката, изречени скришом от другите герои, които обаче са в тясна смислова връзка с казаното от тях. Заради притеснението от първото представление студентите пропускаха реплики и се връщаха назад в текста, но удивителното беше, че когато някой направеше грешка, всички останали прескачаха също и в крайна сметка смисловата цялост на текста не беше нарушена нито веднъж. Когато след представлението припомних това събитие, студентите изпаднаха в недоумение – оказа се, че въобще не са забелязали, че се е случило нещо такова. Трето, един от най-важните аспекти на активното обучение е творческият подход. В опитите си да оптимизира мисленето на студентите, традиционното образование в хуманитарните дисциплини сякаш пренебрегва съществуването на множество видове интелигентност, съществуващи паралелно с езиково-логическата интелигентност – интелигентности от мануално, визуално и кинетично естество. В рамките на проекта, освен че изучавахме Шекспировото творчество, правихме снимки и видео, обработихме ги, създадохме доста сложен материал в MS PowerPoint, нарисувахме маски, изрязахме ги и ги залепихме върху картон, опитахме се да се научим да танцуваме, слушахме музика, общувахме в различни форуми и обменяхме съдържание – направихме заедно толкова много неща, които в крайна сметка неизменно са допринесли за личните творчески умения на всеки един от участниците.

В заключение, амбицията на настоящия текст е да покаже, че активното обучение и развиването на преносими умения, едновременно с преподаването на съдържание, са напълно постижими образователни цели; че методиките, основаващи се на този подход, могат да доведат до забележителни резултати и имат своето място в образователните програми не само в областта на хуманитарните науки, но и в други дисциплини. Също така резултатите от описания проект ясно показват, че активните форми на обучение могат да бъдат едновременно полезни и приятни за студентите. В този смисъл настоящият текст няма за цел да аргументира ползата от преподаването на Шекспир посредством театър – практика, която в англоговорещите страни има своята поне тридесетгодишна традиция, а по-скоро да обърне внимание на образователното значение на театъра като игра (play) и свързаната с нея творческа наслада, която може да бъде пренесена в други стимулиращи дейности – например създаване на интелигентна пародия по Шекспирова пиеса, сценарий за компютърна игра с Шекспиров сюжет или поредица от изцяло визуални сонети в YouTube.

БЕЛЕЖКИ

1. „Защо ни е да учим?“ от „Напразни усилия на любовта“ (I. i. 55) в българския превод на Валери Петров „Уилям Шекспир: Събрани съчинения“, София, 1997.

2. По данни на НСИ за периода 2000–2010 г. <http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=23>
3. Вж. „Промяна на парадигмите“ – лекция, изнесена от Кен Робинън пред Кралската академия по изкуствата <http://www.thersa.org/events/video/archive/sir-ken-robinson>
4. „Пиесата е решението!“ от „Хамлет“ (II. ii. 539).

ЛИТЕРАТУРА

- Branan, K. (2000). *Love's Labour's Lost*. ACE. Film.
- Gurr, A. (1992). *The Shakespearean Stage 1574-1642*. Cambridge: CUP.
- Robinson, K. (2001). *Out of Our Minds: Learning to Be Creative*. London: Capstone.
- Shakespeare, W. (1998). *Love's Labour's Lost*. H. R. Woudhuysen (Ed.) London: Arden Shakespeare.
- Shurbanov, A. (2010). *Shakespeare's Lyricized Drama*. Newark: Delaware University Press.
- Wood, M. (2004). *In Search of Shakespeare*. BBC. Film.

ABOURS LOST OR LABOURS WON? TEACHING SHAKESPEARE THROUGH PERFORMANCE AT SOFIA UNIVERSITY

Abstract. Over the last thirty years teaching through performance has established itself as a useful approach to Shakespeare's dramatic works all over the world. So far, this approach has not been used systematically at Sofia University. To fill this gap an experimental workshop was launched in 2011 to test up-to-date performance-based classroom practices and establish interdisciplinary collaborations, as well as to explore the potential of these activities for enhancing student learning. The more immediate objective of the workshop was to stage an amateur production of *Love's Labour's Lost* involving students as much as possible in theatre-related decision-making processes, such as adapting the play text, designing costumes, props, special effects, directing individual scenes as well as the whole production, etc. The paper reports on the achievements of the workshop and invites discussion in the more general context of the modern crisis in the humanities as we know them (at least at Sofia University) and the necessary paradigm shift from passive to active learning with a stronger emphasis on using creative pedagogies for fostering healthy self-confidence, developing transferable skills and gaining social intelligence alongside teaching content.

Senior Assistant Professor Dr. Georgi Niagolov

✉ Sofia University "St. Kliment Ohridski"
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
e-mail: georgeniagolov@gmail.com